

Me seisame eelmiste põlvkondade õlgadel

Eesti baptismi algusest 135 aastat

Elame ajal, mil uskkondade identiteet muutub nõrgemaks. Ma olen kristlane, tundub olevat kuidagi parem väljend, kui et ma olen baptist või nelipühilane või luterlane. See on ilmselt seotud inimeste ettevaatlikkusega institutsioonide suhtes ja organiseeritud kristlus ei ole praegusajal just eriti „moes“. Olgem ausad, kristlikud uskkonnad on oma ajaloo jooksul jõudnud teha mõnegi väärsammu. Kriitiline distantis pole isenesest paha. Küllap on see parem kui pimesi ja ummisjalu kõike jaatada ja pühaks pidada, millele vähegi ajaloo tolmu peale on kogunenud.

Kuid ei maksa liikuda teise äärmusesse ja eitada usulise liikumise pärandit, selle õppetunde ja aja jooksul välja lihvitud väärtusi. Enesetunnetust. Ühiselt jagatud kogemust. Kui see kõik lihtsalt minema heita ja öelda, et nüüd alustame muudkui puhtalt lehelt ja mingite igivanade traditsioonidega ennast siduma ei hakka, siis oleme libisenud ühest kraavist lihtsalt teise. Ja mõnikord niisuguse hooga, et annab tükk aega mütata ja rabeleda, et jälle kuidagi edasi liikuda. Tee, mil edasi viib, on nende kahe äärmuse keskel.

Mis on Eesti baptismi 135. aastase loo jooksul kristalliseerunud õppetunnid, kogemused, mis inspireerivad ja annavad jõudu? Ma ei kavatse teha süstemaatilist ülevaadet, vaid jagan pigem enda vaatepunkti. Järgnev on niisiis rohkem isiklik tunnistus kui tasakaalustatud miniuurimus.

Esiteks töid esimesed baptistikogudused – ja mõistagi ka priikogudused – Eesti usuelu pildile uue koguduseks olemise viisi. See, et kogudus tuleb kokku ja otsustab oma asjad ise, ei olnud omane ei luterluses ega õigeus. Vennastekogudus oli küll praktiseerinud osalejate aktiivset kaasalöömist, kuid jäänud siiski luteri kiriku rüppe.

Just 19. sajandi Läänemaa ärkamisest välja kasvanud prii- ja baptistikogudused hakkasid järjekindlalt rakendama koguduse ühiskoosolekut kui juhtimise viisi. Seda püüti teha palvetavas meeles ja pühakirja juhiseid otsides ning üksteist kuulates. Ega see neil kogudustel alati nii hästi välja ei tulnud, aga uus koguduse mudel oli loodud. Ühiselt läbi arutatud otsuste langetamise tava on lahutamatu seotud baptistikogudusliku, laiemas mõttes vabakogudusliku identiteediga. Katsed rakendada hierarhilist juhtimist, piiskoplikku või presbüteriaanlikku skeemi, viivad meid viimaks eemale meie juurtest. Aga nõrkade juurtega puu on tormis või uhtvete käes kerge langema.

Teiseks lõi baptism pinnase kohaliku vabakogudusliku juhtimise ja teoloogia tekkeks. Eks see oli alguses kodukootud ja kohmakas, aga võetud suund oli tähelepanuväärne. Kui saksa baptistide misjoni- ja mõjupiirkonnas jäi mõnel pool juhtimine saksakeelsete pastorite kätte, siis Eestis kerkisid üsna kiiresti esile kohalikud juhid. Adam Reinhold Schiewe, Peterburi saksa baptisti koguduse juht suunas 19. sajandi lõpul siinseid koguduse elu valdkondi küll päris otsustavalt, kuid Eestis ta ise ei elanud, ja temaga nõu pidada polnud alati võimalik. Andres Tetermann, August Johannson ja teised pidid paratamatult ise koguduste elu ja ühistöö eest vastutama.

Teoloogiline mõte kujunes küll aegamisi, kuid püüded pühakirja valgel oma arusaamisi selgitada ja selgemaks arutada on baptistikogudustele iseloomulik joon. On teada, et Tetermann püüdis nii saksakeelse kirjanduse kui ka kreekakeelse Uue Testamendi abil oma usku mõtestada ja teisigi õpetada. Ta ei olnud erand. Kohaliku baptismi alguskümnenditel kerkis esile analüütilise ja loogilise mõtlemisega Pärnu jutlustaja Jüri Mill.

Olgu öeldud, et Eesti baptismi loos on pühakirja selgitamine mitte ainult juhtide ülesanne, kuigi nad olid oma elu ja tegevusega saavutanud koguduste usalduse. Eht-vabakoguduslikult oli Piibli tõlgendamine ja koguduse elu praktika mõtetamine kollektiivsete joontega. Kuna oldi veendunud, et Jumal annab tarkust ja selgust igale siirale otsijale, oli koguduse koosolekul samavõrd sõnaõigust nii kaelasidemega jutlustajal kui pasteldes talumehel. Kollektiivne teoloogiline arutelu väljendus koguduste ühistel konverentsidel, isegi kui kohalolijad seda ise teoloogiaks ei nimetanudki. Ma olen veendunud, et seda väärtust tasub säilitada ka tänasel internetiajastul, kui õpetajad ja jutlustajad maailma igast nurgast võivad paari klahvivajutusega meie elutoas õpetusi jagada. Ei tohi kaotada ise mõtlemise, ise uurimise ja järelduste tegemise oskust ja tahtmist. Ei saa elada ainult kiirtoidu ja poolfabrikaatide peal, tuleb osata ka ise süüa teha!

Kolmandaks on baptismi Eestis alati iseloomustanud hariduse ja kirjanduse väärtustamine. Kõigepealt mõni sõna kirjanduse kohta. Kirjalik tekst on ühtsuse tekitaja ja suunaja ning mõtteaine pakkuja. Mitte ainult raamatute ja mõistagi pühakirja lugemise mõttes, vaid ka ise tekstide loomise mõttes. Juba 19. sajandil, kui baptistid tsensuuri tõttu ei tohtinud oma kirjandust avaldada, liikus kogudusest kogudusse käsitsi kirjutatud algeline ringkiri Armas Vend, mille üks eksemplar aastast 1897 on tänaseni säilinud.

Hiljem, 1904. aastal, alustas Andres Tetermann ajakirja Teekäija väljaandmist, mis ilmub tänaseni. 1920. ja 1930. aastatel oli üheks viljakaks kirjameheks Karl Kaups, kes tekstiloomet jätkas paguluses. Või mõelge neile sadadele ja sadadele raamatutele, mis masinakirja-trükis ilmusid nõukogude perioodil. Raamatu austamine ja tekstide loomine on baptismile omane. Kas see pärand kutsub meid millekski üles? Arvan, et jah. See kutsub meid eestikeelsete vaimulike tekstide loomisega vaeva nägema. Kõik võimalused selleks on olemas! Oleks lausa piinlik, kuid võrdluses selgub, et nõukogude surveajal sündis rohkem tekste Eesti baptistide ja teiste vabakoguduste autorite sulest kui praegusajal.

Haridus selle formaalsemas mõttes oli samuti baptistide jaoks tähtis. Aastal 1922 alustas Keilas Eesti Baptisti Jutlustajate Seminar oma tegevust. Ega kõigil õppima tulijatel polnud gümnaasiumi tasemel haridustki, nii et mõnigi pidi õppima usuteaduslike ainete kõrvalt üldhariduslikke aineid. Ameerikasse saadeti õppima Osvald Tärk ja Evald Mänd, ja mitmed baptisti jutlustajad olid täiendanud ennast Hamburgis.

Näib, et 1920-1930. aastatel püüti hoida tasakaalu seminarihariduse ja lühiajaliste kursuste vahel. Üht ei mängitud teise vastu välja, vaid mõlemat arendati. Lühiajalised kursused olid neile, kes ei saanud mitut aastat õpingutele pühendada, kuid soovisid ometi paremat ettevalmistust piiblitundmises või evangelismi vallas. Mõlemad õppevormid olid olulised. Eriti ilmekalt selgus mitmekesise hariduse kasu hiljem nõukogude perioodil: EKB liidus andsid

tooni süstemaatilise teoloogilise haridusega vaimulikud, kuid leidis piisavalt paindlikkust, et korraldada kõikvõimalikke täienduskoolitusi.

Veel üks tahk, millele juhin tähelepanu. Eesti baptismi iseloomustab misjonimeelsus. Karl Kaups rõhutas 1934. aastal, et baptistide misjonimotiiviks on „armastusevõlg“. Pauluski ütles, et ta on „nii kreeklaste kui umbkeelsete, nii tarkade kui rumalate võlglane“ (Rm 1:14). Misjon oli erinevate uskkondade koostöövaldkond: baptistide ja evangeeliumi kristlaste ühesel moraalsel toel töötasid Egiptuses Aleksandra Liblik, Melita Maley, Ester Sirotkin. Kuid igapäevane tunnistus Kristusest, evangeelsed nädalad ja usu muutvast jõust jutustav elu – see kõik oli osa baptistlikust spiritualiteedist. Otsida sisulisi ja praktilisi vastuseid küsimusele, mida misjon ja evangelism tähendavad tänapäeva maailmas, on kahtlemata üks baptistlikust pärandist tulenev ülesanne.

Kokkuvõtteks. Eelnevad Eesti baptismi tunnusjooned ei moodusta ammendavat loetelu. Selge on ka see, et nad kõik – kogoduslik koosmeel juhtimises, kohaliku teoloogilise mõtte edendamise, hariduse väärtustamine selle erinevates vormides, tekstiloome ja misjonlik hoiak – vajavad jätkuvat täitmist sisuga ja praktikasse viimist muutavas kultuurilises kontekstis. Kuid pärand, mis on edasi kandunud läbi aastakümnete, annab tugeva aluse, et astuda järgmisi samme. Eesti baptismi 135 aastat on kujundanud usaldusväärseid toetuspunkte. Neid tasub teada ja värskelt avastada. Viimaks seisame me kõik eelmiste põlvkondade õlgadel.

Toivo Pilli